

El lligam amb *tosc* salta a la vista en unes formes com les sic. *toscu* «sfacciato» i *tuschizza* «sfrontatezza» (Prati, *ARom.* xx, 247-8, si bé amb enllaç eroni): val a dir, però, que el fet de ser paraules només locals (de Noto) i la *ó* contrària a la fonètica siciliana, fan creure que aquí hi ha manlleu o almenys influència del català; si bé *tuschizza* s'aparta del cat. pel sufix encara més que per la *u* (mentre que ens recorda el *tuscitia* del còdex de Cristina: illots restants d'un mot moribund en aquell país?³ I un bon regust devia quedar rессagat de la vella fama del *Vicus Tuscus* en l'ús comú italià, quan sempre més s'alludí a la murrieria dels toscans, amb el cèlebre proverbi «Chi ha a far con *tosco* / non vuole esser losco», que constitueix ja el pinyol central d'una de les *novelle* de Boccaccio (*Decam.* VIII, § 10, ed. 1961, 547.9); la versió cat. de 1429 ho deixa en italià com a cosa coneguda de tothom, 503.6f.

DERIV.: *Toscar* v. (supra); *toscador*. *Toscano* ross.: floreig verbal amb el nom italià gentilici. *Toscar* m., colle. tort. (BDC III, 111b); «Val més una granota que un canari. —Vostè té bona faeneta. —Suan<t> ha emparellat u<n> *toscà*», *Canyissaes*, 103; i V. supra. *Toscat*. *Toscós*. *Tosquedat* (no *tosquera*, raríssim). *Tosquejar*; *tosquejadora*. *Tosquera* (supra). *Tosquet*. *Tosquella* (Aversó, § 24.27).

TOIX/TOIXA queden testimonis diversos d'un mot català d'aquesta forma amb el valor general de 'barroeria, grosseria', 'valor escàs', 'neciesa', mots que ja en els meus treballs citats considerava inseparables de *tosc*. Ara em sembla, però, que la forma més simple i convincent d'unir-los-hi, és suposant un cas paral·lel al de *gruix/gruixa* al costat de GROS, i *greix/graixa* al costat de GRAS. Si en aquests tenim abstractes com *CRASSIA derivat de CRASSUS, i *GROSSIA derivat de GROSSUS, en *toixa* hi podria haver igualment *TÜSCIA abstracte de TÜSCUS; com he indicat en els articles respectius sembla que l'alternativa *gruix* junt amb *gruixa* es deu al fet que primer seria *GROSSIES, a la manera de MATERIES/MATERIA, GLACIES/GLACIA, -ITIES/-ITIA, convertit després en *GROSSIA, i igual *CRASSIES → *CRASSIA (IV, 621b13-622a45, 678a4-30).

La deriv. *TÜSCIA/*TÜSCIES no és més atrevida ni menys fundada que l'origen tan ben establert dels conegudíssims *greix/graixa*, *gruix/gruixa*. Així com *glaç* testifica fonèticament la supervivència de GLACIES al costat del fr. *glace*, i l'it. ant. *ghiaccia* (d'on el posterior *ghiaccio*, extret del suposat plural neutre *le ghiaccia*); i així com el tipus cast. *vejex*, oc. ant. *lassetz* mostren -ITIES, mantenint-se en part en lloc de -ITIA (*vellesa*, it. *vecchiezza* etc.), també es mantindrien les dues parelles en català: i tal com *gruix/gruixa*, hi hauria *toix/toixa*. No és pas impossible que sota aquell *toxa* de les glosses de Reichenau hàgim de veure un *toissa* real corresponent també a *TUSCIA; *touch* existeix encara en gascó (Palay), i també pot quedar alguna cosa d'això més a ponent, puix que a Astúries es registra *atoxar* «entorpecer, atragantar, cerrar la entrada» (Rato, s. v. *atorar* i p. 151).

El femení *toixa* ha sobreviscut almenys, a Menorca, i amb valor de substantiu abstracte: ja FebrCard. hi registrava *toxa* «tochedad», i el seu derivat adjectiu *to(i)xut* «testarudo» i adverbi *to(i)xudament*; AFerrer Ginart: *du toixa* «esser beneitet, babau, botxet» (*Rond. Men.*, 227); Moll a Ciutadella *tòix* «la part blanca, més o menys gruixuda, situada entre la pell i el bo de la taronja» (*Misc. Alcover*, 458), «la grexina molsosa i blanca qu' està entre la pell i els grells de la taronja» (F. Ginart); *AlcM* ho aplica igualment als melons, i en posar a l'acc. «rudesca, curtedat d'enteniment» l'abreviatura «Man.» no sabem si és que s'usa a Manacor o si hi ha err. tip. per Men.

En tot cas *toix* m. és també abstracte amb més amplitud geogràfica i un sentit semblant: «torpeza» (*DFgra.* i *Damen.*). El matís està més aviat de la banda de 'manca d'agudesa', 'obtusió', 'espessor', 'tosquedat' que de la d'ignorància o intel·ligència. En aquest diàleg de PdAPenya *bon toix* és irònic, però està més aviat al·ludint a espessor i manca d'intuïció: «T.: M'han entrades ganes / de festejar una estona. / V.: Idò festetja amb so moix. / T.: D'on ets? V.: Som de vila pobra. / Y tu? T.: Jo, de Sa Calobra. / V.: Per això tens tant bon *toix*!».

És a aquest gruix de cosa que priva de rompre, de penetrar, al que també deu fer al·lusió la frase del pagès mallorquí que troba obtusa la rella de l'arada, per la capa de fang o terra que l'esmussa: *té toix* (BDC XI, 88); però això també apareix ací allà en el Continent: val. S. *toix* «capa de brutedat», EValor (1950-5); i també pot resultar d'un rebaix que es faci a una cosa punxent, sentit amb el qual ens consta en cat. occidental: el que es fa a les «llapasses de la porta, a l'indret dels galfons perquè la porta no rasqui en obrir-la o tancar-la», Aitona (BDC XX, 137); tampoc deu ser estrany al Maestrat puix que allí hi ha *toixarrut*. Tanmateix és Mallorca el gran focus del mot: allí tenim *toix* 'rudesca' en una cançó popular (BDLC XIV, 138), allà el documenten el *DFgra.* i *Damen.* i allà AMAlcover l'usava quan retreia *toix* 'neciesa' en els reptes de sempre als seus contradictors (BDLC XII, 184).

Segurament és partint del valor substantiu, que per un ús secundari del mot, *toix* s'ha convertit en adjectiu. Això s'estén també al català central, encara que no ho digui el *DAG*, i que *AlcM* no sols ho limiti a la zona Emp-Ripollès, sinó alhora restringint-ho a un dels matisos. Ja el registra Belv. com a sinònim de *toixo* (per a aquest, mot d'origen inconnex, veg. TÒS), i Lab. (1840 ---) preciant que és «tonto, toscó» no sols 'de tall gruixut o esmussat' (única acc. que creu *AlcM* existent en cat. or.). És poc corrent en l'ús barceloní, en veritat, i per cert no pas inoït, però no cal fer més que sortir una mica dels àmbits de la ciutat, p. ex. cap al Maresme, per sentir *toix* com el mot més corrent per dir 'neci, tonto' (*tòix*, StPolM etc., 1914 ---).

La pobra Lluïsa muller del Bajalta, patint malestar creixent, «trencada la color i tota ullerosa» no sabent què té, crida la cunyada Madalena, que ja sospita l'em-